

Odrasla djeca i unuci kao počinitelji nasilja nad starijim osobama u obitelji

Srša, Sanja

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:654570>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Sanja Srša

ODRASLA DJECA I UNUCI KAO POČINITELJI
NASILJA NAD STARIJIM OSOBAMA U OBITELJI

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Sanja Srša

ODRASLA DJECA I UNUCI KAO POČINITELJI
NASILJA NAD STARIJIM OSOBAMA U OBITELJI

ZAVRŠNI RAD

prof. dr. sc. Silvia Rusac

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Određenje nasilja	3
2.1. Nasilje nad starijim osobama u obitelji	3
2.2. Pojavnost nasilja nad starijim osobama u obitelji	4
3. Nasilje djece nad ostarjelim roditeljima	6
3.1. Definicija pojma nasilje djece nad roditeljima.....	7
3.2. Pojavnost nasilja odrasle djece nad starijim osobama u obitelji	8
3.3. Tipologija odrasle djece kao počinitelja nasilja	12
4. Nasilje unuka nad starijim osobama u obitelji.....	13
4.1. Pojavnost nasilja unuka nad djedovima i bakama.....	14
4.2. Otuđenje unuka od djedova i baka	16
5. Znakovi nasilja nad starijim osobama	17
6. Prevencija nasilja nad starijim osobama u obitelji.....	19
7. Zaključak	21
Popis tablica.....	23
Literatura.....	24

Odrasla djeca i unuci kao počinitelji nasilja nad starijim osobama u obitelji

Cilj ovog rada je prikazati pojavne oblike, rasprostranjenost i rizične faktore za počinjenje nasilja od strane odrasle djece i unuka nad osobama starije životne dobi u obitelji. Nasilje nad starijim osobama podrazumijeva svaki oblik neprihvatljivog, pojedinačnog ili ponavljajućeg ponašanja koje djeluje razarajuće na osobe starije životne dobi unutar odnosa povjerenja. Ono ima za posljedicu štetu, nevolju i bol starijoj osobi. Istraživanja su pokazala da su odrasla djeca najčešći počinitelji nasilja nad svojim ostarjelim roditeljima. U radu će se prikazati i znakovi koji upućuju na nasilje te analizirati mjere prevencije nasilja nad starijim osobama. Posebno poglavlje posvećeno je temi nasilja unuka nad vlastitim djedovima i bakama, kao relativno novom fenomenu koji još nije zaokupio dovoljno pozornosti od stručne i šire javnosti. Naposljetku, s obzirom na sve veći udio starijeg stanovništva u ukupnoj populaciji, razumno je očekivati da će i broj žrtava nasilja u obitelji rasti, pa je upravo zato potrebno problematiku nasilja nad starijim osobama u obitelji detaljno pratiti i pokušati prevenirati.

Ključne riječi: starije osobe, obiteljsko nasilje, odrasla djeca kao počinitelji nasilja, unuci kao počinitelji nasilja

Adult Children and Grandchildren as Perpetrators of Violence against the Elderly in the Family

The aim of this review is to show the forms, prevalence and risk factors regarding committing violence by adult children and grandchildren against elderly people in the family. Violence against the elderly means any form of unacceptable individual or repetitive behavior that has a devastating effect on elderly people within a relationship of trust. It results in damage, distress and pain to the elderly person. Research has shown that adult children are the most frequent perpetrators of violence against their elderly parents. The paper will also show the signs pointing to violence and will analyze the measures to prevent violence against the elderly. A special chapter is devoted to the topic of violence by grandchildren against their own grandparents, as a relatively new phenomenon that has not yet attracted enough attention from professionals and the general public. Finally, considering the increasing share of the elderly population in the total population, it is reasonable to expect that the number of victims of domestic violence will also increase, which is precisely why it is necessary to monitor the issue of violence against elderly persons in the family in detail and try to prevent it.

Key words: elderly, domestic violence, adult children as perpetrators of violence, grandchildren as perpetrators of violence

Izjava o izvornosti

Ja, Sanja Srša, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Sanja Srša, v.r.

Datum: 31.7.2023.

1. Uvod

Nasilje je podosta osjetljiva i još uvijek tabu tema. Posljednjih godina u javnosti se sve više raspravlja i govori o nasilju unutar obitelji. Nedopustivo je počinuti bilo kakav oblik nasilja prema djeci i ženama, ali i prema ostalim članovima obitelji. Uz žene i djecu, starije osobe su također osjetljiva skupina koja je itekako podložna nasilju zbog karakteristika koje obilježavaju stariju životnu dob kao što su psihofizičko stanje, kronološka dob, funkcionalni status (Despot Lučanin, 2003.). Opće je poznata činjenica da Hrvatska ima sve veći postotak starijeg stanovništva. Prema posljednjem popisu stanovništva, udio stanovnika u dobi od 65 i više godina iznosi 22,45 % ukupnog stanovništva Republike Hrvatske¹. Većina starijih osoba u Hrvatskoj (97 %), živi u vlastitim obiteljima, a samo 3 % je smješteno izvan vlastite obitelji (Baturina, 2021.). Tome pridonosi viša razina kvalitete i različiti oblici zdravstvene zaštite, porast općeg životnog standarda i duljine života, smanjenje prirodnog priraštaja (Rusac, 2006.). Starenje stanovništva i povećan broj starijih osoba upućuju na pitanje kakvi su njihovi životni uvjeti i položaj te kakva je njihova mogućnost za aktivno sudjelovanje u društvu (Baturina, 2021.). Usprkos sve većem broju starijih osoba u društvu, tj. sve starijem stanovništvu, još uvijek se malo piše i govori o nasilju nad starijim osobama, osobito što se tiče nasilja koje su počinili članovi obitelji. Zloković (2009.) smatra da odnos društva kad je u pitanju problematika nasilja, bez obzira na to tko je žrtva, a tko nasilnik, označava jedan od važnih indikatora odnosa društva prema čovjeku, humanosti i stupnju civilizacijske razvijenosti.

Interes šire društvene javnosti za problem nasilja nad starijim osobama javlja se sredinom 70-ih godina 20. stoljeća kada se u znanstvenim časopisima u Velikoj Britaniji izravno spominje zlostavljanje starijih osoba (Rusac i Čizmin, 2011.). Prije toga, nasilje prema starijim osobama istraživalo se unutar obitelji, tj. samo kada se govorilo o nasilju prema djeci i ženama (Rusac i Čizmin, 2011.). Tek krajem 80-ih i početkom 90-ih godina 20. stoljeća započinje sustavnije istraživanje nasilja nad osobama starije životne dobi (Rusac, 2006.). Vijeće Europe je 1990. godine provelo

¹ Objavljeni konačni rezultati Popisa 2021., <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270>, pristupljeno 20.7.2023.

sveobuhvatno istraživanje u 21 državi Europe ispitujući pojavnost nasilja prema građanima treće životne dobi (Ajduković i sur., 2008.). Rezultati su pokazali da je nasilje nad starijim osobama u obitelji mnogo češće, nego što se nagađalo (Ajduković i sur., 2008.). U to vrijeme manje se pozornosti posvećivalo tome što točno predstavlja termin zlostavljanje starijih (Mysyuk i sur., 2013.). Rusac (2006.) navodi da su neki istraživači koristili pojmove „maltretiranje starijih“, dok su se drugi koristili pojmovima „zlostavljanje u starijoj dobi“, „zanemarivanje“. Unatoč činjenici da se danas sve više stručnjaka bavi problemom nasilja nad starijim osobama te se provode istraživanja na istu temu, globalne statistike još uvijek nedostaju u znanstvenim i stručnim analizama (Mysyuk i sur., 2013.). Isto tako, problem nasilja nad starijim osobama nije dovoljno istražen i ne postoji dovoljna razina svijesti o njegovim učincima u profesionalnoj i široj društvenoj zajednici (Ajduković i sur., 2008.). Slučajevi nasilja nad starijim osobama često se ne bilježe niti prijavljuju (Perel-Levin, 2008., prema Mysyuk i sur., 2013.). Uzrok tome su kompleksnost i nedvosmislenost ovog fenomena (Mysyuk i sur., 2013.) koji je nerijetko skriven i sadrži mnoge prepreke u otkrivanju (Buri i sur., 2006., prema Rusac, 2006.). Članovi obitelji kao što su odrasla djeca i supružnici, u 90 % slučajeva su počinitelji nasilja nad starijim osobama u vlastitoj obitelji (Mysyuk i sur., 2013.). Sustavna istraživanja o nasilju prema starijim roditeljima su malobrojna te rezultati dosadašnjih istraživanja pokazuju da je nasilje nad roditeljima velik problem kojemu je potrebno pridati veću pozornost u svim aspektima (profesionalnom, znanstvenom, socijalnom) (Zloković, 2009.). Istraživanja, također, pokazuju da je nasilje nad osobama starije životne dobi prisutno u svim društvima, neovisno o kulturološkim, ekonomskim i političkim razlikama, ali neovisno i o socioekonomskom statusu starijih osoba koje su izložene nasilju (Meeks-Sjostrom, 2004., prema Ajduković i sur., 2008.). Zlostavljanje starijih osoba ima destruktivne posljedice na cjelokupni život starijih (loša kvaliteta života, gubitak imovine i sigurnosti, slabije mentalno zdravlje, povećana smrtnost) (Mysyuk i sur., 2013.). Fenomen nasilja djece nad roditeljima je prilično marginaliziran problem u socijalnoj zajednici (Zloković, 2009.), a isto tako i problem nasilja unuka nad djedovima i bakama koji uopće nije prepoznat u Hrvatskoj.

S obzirom na nedostatak interesa i prepoznavanja važnosti ove teme koju ona ima za stručnu i društvenu zajednicu, cilj ovog rada je prikazati pojavne oblike, rasprostranjenost i rizične faktore za počinjenje nasilja od strane odrasle djece nad vlastitim roditeljima. Zatim će se analizirati nasilje koje čine unuci prema djedovima i bakama te pojasniti novi oblik nasilja nad osobama starije životne dobi u obitelji (otuđenje unuka od djedova i baka). Naposljetku, dat će se pregled znakova prema kojima je moguće prepoznati nasilje te navesti mjere za suzbijanje, odnosno prevenciju nasilja nad starijim osobama u obitelji.

2. Određenje nasilja

Postoje brojne definicije pojma nasilje, a najraširenija je ona Svjetske zdravstvene organizacije (engl. *WHO*) koja kaže da je nasilje:

namjerno korištenje fizičke snage i moći prijetnjom ili akcijom prema samome sebi, prema drugoj osobi ili prema grupi ljudi ili čitavoj zajednici, što bi moglo rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenosti ili deprivacijom (WHO, 2002., prema Žilić i Janković, 2016.:70). Kada se u obzir uzme mjesto počinjenja nasilja, razlikuje se nasilje koje osobe doživljavaju u obitelji, u institucijama, od osoba koje za njih skrbe te nasilje u zajednici (Fallon, 2006., prema Ajduković i sur., 2008.). U ovom radu usmjerit ćemo se na obiteljsko nasilje, odnosno na nasilje prema osobama starije životne dobi koje su počinili članovi njihove obitelji (odrasla djeca i unuci).

2.1. Nasilje nad starijim osobama u obitelji

Nasilje usmjereno prema osobama starije životne dobi složen je javnozdravstveni i psihosocijalni izazov koji se sve više prepoznaje kao jedan od važnijih problema s kojim je suočena suvremena društvena zajednica (Ajduković i sur., 2008.). U Hrvatskoj, nasilje nad starijim osobama ulazi, između ostalog, u domenu obiteljskog nasilja te je kao takvo određeno Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji (NN, 114/2022., čl.10). Ovaj oblik nasilja definira se kao svako ponašanje koje djeluje razorno na osobe starije životne dobi unutar odnosa povjerenja (Rusac i Čizmin, 2011.). Ono

podrazumijeva zlostavljanje i zanemarivanje starije osobe od strane članova obitelji (djece, unuka, supružnika, rodbine), skrbnika, njegovatelja ili drugih osoba u situacijama moći te povjerenja (Rusac, 2006.). Sličnu definiciju daje i NCEA (1998., prema McDonald i Collins, 2000.) koja još dodaje da se ovaj oblik nasilja najčešće događa u domu starije osobe ili u domu njegovatelja koji skrbi za stariju osobu. To potvrđuju i istraživanja koja kažu da su izvori nasilja često bliske osobe te nasilje često nastaje u uskom krugu osoba starije životne dobi (u krugu obitelji ili poznanika) (Baturina, 2021.). Nasilje, kao pojedinačno ili ponavljajuće ponašanje, ima za posljedicu štetu, nepriliku, odnosno nevolju i bol starijoj osobi (WHO, 2002., prema Ajduković i sur., 2008.). Rusac (2006.) navodi vrste, tj. pojavne oblike nasilja prema osobama starije životne dobi, a to su:

- psihičko nasilje,
- fizičko nasilje,
- financijsko ili materijalno nasilje,
- seksualno nasilje te
- zanemarivanje.

Spominje još i duhovno nasilje koje podrazumijeva korištenje vjere i duhovnosti u svrhu iskorištavanja, obmane, nadzora, ismijavanja starije osobe i njezinih religijskih uvjerenja (Rusac, 2006.).

2.2. Pojavnost nasilja nad starijim osobama u obitelji

Relativno je malo istraživanja koja se bave temom nasilja prema osobama starije životne dobi koje su počinili članovi obitelji, osobito što se tiče odrasle djece. Nasilje nad starijim osobama je teže identificirati, od primjerice nasilja nad djecom, zbog neprijavlivanja nasilja, straha, nepovjerenja i socijalne izolacije starijih osoba što povećava rizik i poteškoće pri utvrđivanju zlostavljanja (NCEA, 1998., prema Ajduković i sur., 2008.). Općenito govoreći o raširenosti nasilja nad osobama starije životne dobi, 17,47 % europskih građana smatra da je nasilje podosta ili vrlo rašireno u njihovoj državi (EU, 2008., prema Rusac i Čizmin, 2011.). Procjenjuje se da je u SAD-u godišnje 5 milijuna osoba starijih od 65 godina žrtva nasilja (Charland, 2006.).

Istraživanje u Velikoj Britaniji koje je provedeno 1992. godine na uzorku od 2 000 starijih osoba ispitalo je iskustvo fizičkog, verbalnog i financijskog nasilja starijih osoba koje su doživjeli od članova obitelji i bliskih srodnika (Neno i Neno, 2005.). Rezultati su pokazali da je 5 % sudionika doživjelo verbalno nasilje, 2 % psihičko te 2 % financijsko nasilje (Ogg i Bennett 1992., prema Neno i Neno, 2005.).

Istraživanje koje su provele Ajduković i sur. (2008.) na uzorku od 303 starije osobe s područja Grada Zagreba, pokazalo je da je više od polovice sudionika (61,1 %) barem jednom u životu doživjelo neki oblik nasilja u obitelji. Najčešći oblik nasilja je psihičko, zatim slijede materijalno nasilje i tjelesno te je najmanje zastupljeno seksualno nasilje (Ajduković i sur., 2008.). Također, istraživanje je pokazalo da su suprug (30,7 %) i sin (16,95 %) najčešći počinitelji nasilja u obitelji (Ajduković i sur., 2008.). Zatim, slijede kćer (14,4 %) i supruga (9,2 %) (Ajduković i sur., 2008.). Muškarci su najčešće počinitelji tjelesnog nasilja, dok žene češće čine psihičko nasilje nad osobama starije životne dobi (Bennett i Kingston, 1993., prema McDonald i Collins, 2000.; Evans i Warren-Sohlberg, 1988., prema Jaureguizar i sur. 2013.; Nock i Kazdin, 2002., prema Jaureguizar i sur. 2013.).

Ono što je važno istaknuti je velika „tamna brojka“ nasilja nad osobama starije životne dobi jer se tek 1 od 13 ili 14 slučajeva nasilja prijavi (Collins, 2006., prema Ajduković i sur. 2008.). Što znači da se velik broj slučajeva nasilja koja su se dogodila, ne zabilježe, ne prijave nadležnim tijelima niti sankcioniraju prema važećim propisima. Iako je zlostavljanje i zanemarivanje osoba starije životne dobi globalna pojava, ono je u praksi najrjeđe prijavljivani oblik nasilja (Vuić i Rusac, 2017.). Postoje razne teškoće koje obeshrabruju osobe starije životne dobi da prijave nasilje koje im se događa ili im se dogodilo (Baturina, 2021.). Prema Baturina (2021.) neki od razloga neprijavlivanja su:

- strah od počinitelja,
- sram,
- nepovjerenje prema institucijama,
- nedovoljno znanja o nasilju,
- nemogućnost oslanjanja na adekvatnu podršku nakon prijave.

Sve to upućuje na činjenicu da je nasilje skriven problem o kojem starije osobe često ne žele govoriti (McDonald i sur., 1991., prema McDonald i Collins, 2000.), ne osjećaju se spremno niti sigurno prijaviti te, zapravo, prijavljeni slučajevi predstavljaju samo „vrh sante leda“ (McDonald i Collins, 2000.). Charland (2006.) navodi da starije osobe radije toleriraju nasilje kako ne bi riskirali gubitak veze i odnosa s bliskom osobom (najčešće supružnik ili dijete) koja često njeguje stariju osobu i zadovoljava njezine osnovne životne potrebe. Također, navodi da žrtve imaju tendenciju umanjivanja ozbiljnosti i posljedica nasilja kako ne bi zlostavljača izložile riziku te kako bi se osigurale od izdvajanja iz obitelji te spriječile smještaj u instituciju ili udomiteljsku obitelj (Charland, 2006.). Starije osobe će vjerojatnije odbiti pomoć stručnjaka, ako pomoć nije osigurana i bliskim osobama koje čine nasilje (Brownell i sur., 2000.; Dow i sur., 2020.). Dolazi do ambivalentnosti jer starije osobe žele da se zlostavljanje zaustavi, a istodobno žele zaštititi članove obitelji, najčešće odraslu djecu koja su počinitelji nasilja (Dow i sur., 2020). Dakle, istraživanje koje su proveli Dow i sur. (2020.) pokazalo je da je roditeljstvo najčešći čimbenik koji utječe na neprijavlivanje nasilja te na netraženje pomoći starijih osoba koje su žrtve nasilja u obitelji.

3. Nasilje djece nad ostarjelim roditeljima

Obitelj je primarna zajednica osoba. Ona je mjesto pružanja ljubavi, sigurnosti, podrške u svim aspektima života te ima veliku važnost za svaku osobu. Djetetu je prvenstveno važna „zdrava“ obitelj za potpuni psihofizički razvoj te kako bi moglo razviti sve svoje sposobnosti i potencijale. Isto je važno i za ostale članove obitelji kako bi u međusobnim odnosima prevladavalo poštovanje, iskrenost, razumijevanje, suradljivost. Svaka obitelj se suočava s različitim stresovima što u većoj ili manjoj mjeri utječe na obiteljsku klimu (Wagner Jakab, 2008.). Kakav će utjecaj biti na klimu ovisi o kapacitetima i konceptima nošenja sa stresom pojedine obitelji, crtama ličnosti njezinih članova i o sposobnosti uspostavljanja ponovne ravnoteže (Wagner Jakab, 2008.). Nasuprot „zdravim“ obiteljima, postoje obitelji u kojima je nasilje svakodnevna pojava i u kojima prevladavaju međusobno neprimjereni odnosi (npr. ugroženost života članova obitelji) (Zloković, 2009.).

3.1. Definicija pojma nasilje djece nad roditeljima

Nasilje djeteta nad roditeljem može se definirati kao svaki čin djeteta kojemu je cilj zastrašiti roditelja zbog stjecanja moći i kontrole, a usmjeren je na nanošenje fizičke, psihičke ili financijske boli roditelju (Cottrell, 2001., prema Jaureguizar i sur. 2013.). Nasilje prema roditelju obično počinje verbalnim zlostavljanjem (Zloković, 2009.). Zloković (2009.) navodi da, usprkos pokušajima istraživanja, još uvijek nije moguće odgovoriti na pitanje zašto su pojedina odrasla djeca nasilna prema svojim roditeljima. Prema Zloković (2009.) neki od mogućih uzroka nasilja su:

- alkoholizam i druge ovisnosti,
- bolest,
- narušeno mentalno zdravlje,
- siromaštvo,
- ponavljanje modela ponašanja roditelja.

U literaturi (Nedimović i Biro, 2011., prema Žilić i Janković, 2016.) se navode još neki čimbenici za koje se smatra da su rizični za nastanak nasilnog ponašanja:

- genetski i kulturološki faktori,
- interpersonalni utjecaji,
- pripadnost skupinama vršnjaka koji su problematičnog ponašanja,
- utjecaj masovnih medija te
- narušena socijalna kognicija.

Ako odemo korak unatrag, u povijesti je česta bila pojava trovanja, ubijanja i zlostavljanja roditelja kako bi njihova djeca brže stekla imovinu roditelja, tj. naslijedila obiteljska prava (Zloković, 2009.). Žilić i Janković (2016.) navode da je nasilje moguće razumjeti samo ako se razumije i odnos koji postoji između niza činitelja (psihološki, socijalni, socijalizacijski i dr.) te društvene strukture koja je redovno ishodište stresa i osobnih poteškoća. Upravo zato je u proučavanju pojave nasilja, osobito što se tiče nasilja djece nad roditeljima kao nedovoljno prepoznatoj problematici, nužan interdisciplinarni pristup i sveobuhvatna istraživanja kako bi se upoznao s pojavom nasilja i njenim razvojem, etiologijom, fenomenologijom,

posljedicama te načinima njene prevencije (Mamula i sur., 2013., prema Žilić i Janković, 2016.).

3.2. Pojavnost nasilja odrasle djece nad starijim osobama u obitelji

Odrasla djeca su najčešći počinitelji nasilja nad starijim osobama u obitelji (Brownell i sur., 2000.; Dow i sur., 2020.). U više od 60 % slučajeva oni su ti koji zlostavljaju svoje roditelje (Joosten i sur., 2015., prema Dow. i sur., 2020.). Studije općenito pokazuju da su odrasla djeca najčešće počinitelji zanemarivanja (Jackson, 2014.).

Prvi val istraživanja nasilja nad starijim osobama počeo je u SAD-u krajem 1970-ih godina te se pokazalo da je tipična žrtva nasilja žena starija od 75 godina života, s progresivnim fizičkim i psihičkim oštećenjima koja je ovisna o obiteljskom njegovatelju, najčešće o kćeri (McDonald i Collins, 2000.). U hrvatskom društvu ženske osobe češće preuzmu ulogu njegovatelja u obitelji te isto vrijedi i u slučaju skrbi za ostarjele roditelje. Kćeri češće njeguju i skrbe o roditeljima, ako je to neophodno uslijed bolesti, starosti, odnosno općenito uslijed oslabljenog psihofizičkog stanja.

Zloković (2009.) navodi da je teško odrediti što točno pojedine roditelje čini potencijalno rizičnim za postati žrtve nasilja vlastite djece te što to navodi djecu da budu nasilna prema svojim roditeljima. Oh i suradnici (2006., prema Rusac, 2009.a) ispitali su činitelje rizika koji su povezani s nasiljem nad osobama starije životne dobi u obitelji te su došli do nalaza da je iskustvo doživljenog nasilja povezano s osobinama starije osobe (starija dob, niži stupanj obrazovanja, ženski spol, slabljenje kognitivnih sposobnosti, ekonomska ovisnost, lošije tjelesno i mentalno zdravlje, loša kvaliteta obiteljskih odnosa). Što znači da pojedine, specifične osobine starije osobe djeluju kao rizični čimbenici za izloženost nasilju u obitelji. McDonald i Collins (2000.) predlažu čimbenike koji bi mogli biti povezani sa zlostavljanjem starijih osoba u obitelji:

- osobine ličnosti zlostavljača (npr. povijest psihijatrijskih bolesti, problemi s alkoholom i drogama),

- međugeneracijski prijenos nasilja (dijete po modelu ponašanja roditelja nauči da je nasilje prihvatljiv način reagiranja na stres),
- ovisnost o drugoj osobi (zbog slabljenja fizičkih i/ili psihičkih sposobnosti, starija osoba je sve više ovisna o psihičkoj, fizičkoj i materijalnoj podršci njegovatelja),
- stres (npr. njegovateljski stres koji se povećava kako njega za stariju osobu traje duže, duže od nekoliko godina, više sati dnevno, skrb o starijoj osobi koja ima niže razine funkcioniranja što dovodi do sagorijevanja njegovatelja i moguće depresije) i
- društveni strukturni čimbenici (npr. ageizam, engl. *ageism*, koji podrazumijeva diskriminativne stavove i ponašanja koja su utemeljena na negativnim predodžbama o kronološkoj dobi starije osobe).

Uz stres, nedostatak vanjske, ali i drugih oblika socijalne podrške (nedostatak podrške od članova uže i šire obitelji, rodbine, susjeda, stručne pomoći i podrške, nedostatak institucionalnih i izvaninstitucionalnih oblika skrbi za starije), može djelovati rizično na njegovatelja za počinjenje nasilja (McDonald i Collins, 2000.). Još neki rizični čimbenici koji se navode u literaturi (Neno i Neno, 2005.) su:

- socijalna izolacija (zlostavljane osobe imaju manje kontakata),
- duga povijest loše kvalitete odnosa između zlostavljača i zlostavljane osobe,
- zlostavljač je možda bio zlostavljan kao dijete,
- ovisnost zlostavljača o zlostavljanoj osobi (smještaj, financijska, emocionalna podrška).

Rusac (2011.) navodi da je mnoštvo spoznaja proisteklo iz orijentiranja na situaciju njegovatelja starije osobe. Dosadašnja istraživanja pokazuju da se opasnost od izloženosti nasilju u obitelji za osobe starije životne dobi povećava u slučaju da je žrtva ovisna o njezi, skrbi i pomoći druge osobe zbog bolesti ili siromaštva ili ako živi u obitelji koja je opterećena nasiljem (Poredoš Lavor, 2020.). Odrasla djeca koja skrbe za ostarjele roditelje imaju svoje redovite obaveze kao što su njihova vlastita obitelj, posao, egzistencijalni problemi, hobiji, interesi (Rusac, 2011.). Međutim, uz vlastite obaveze, obveza skrbi o ostarjelim roditeljima može postati „teret“ za djecu (Rusac,

2011.). Odrasla djeca mogu se naći u fazi kada zahtjevi skrbi postanu preveliki, osobito kad je potrebno skrbiti o osobi koja ima kognitivna i/ili tjelesna oštećenja uslijed čega se počinje gomilati stres (Rusac, 2011.). Drugim riječima, pretpostavlja se da ekonomsko uzdržavanje i pomaganje djece usmjereno prema starijem članu obitelji, može biti izvor pritiska, frustracije i povećanog stresa što posljedično može dovesti do psihički nasilnog ponašanja (Rusac, 2009.a). Situacije, u kojima je jedno odraslo dijete isključivi pružatelj skrbi roditelju, su problematičnije, nego kad su braća i sestre dostupni za pomoć². Steinmetz (1988., prema Brownell i sur., 2000.) tvrdi da je potreba za njegovom starije osobe značajan prediktor za zlostavljanje i zanemarivanje, što rezultira zlostavljanjem od strane preopterećenog njegovatelja. Međutim, istraživanja su pokazala da je patologija zlostavljača snažniji prediktor za nasilje nad starijom osobom, nego što li je pružanje njege (Wolf, 1999., prema Brownell i sur., 2000.; Pillemer i Finkelhor, 1989., prema Brownell i sur., 2000.). Ono što je kontradiktorno je to da je zlostavljač često ovisan o starijoj osobi koju zlostavlja (Brownell i sur., 2000.). Za objašnjenje ove dinamike koristi se teorija socijalne razmjene (Dowd, 1975., prema Brownell i sur., 2000.). Prema teoriji socijalne razmjene, pretpostavlja se da se zlostavljač srami svoje ovisnosti o žrtvi te omalovažava žrtvu putem nasilja i lošeg postupanja (Brownell i sur., 2000.). Druga predložena objašnjenja za nasilje nad starijima su feministička perspektiva obiteljskog nasilja koje je povezano s moći i kontrolom zlostavljača nad žrtvom (Biggs i sur., 1995., prema Brownell i sur., 2000.) te međugeneracijski prijenos nasilja koji se oslanja na pretpostavku da dijete uči nasilno ponašanje od svog roditelja (Korbin i sur., 1991., prema Brownell i sur., 2000.). Brownell i sur. (2000.) se zalažu za teoriju psihopatologije zlostavljača (Wolf i McCarthy, 1991., prema Brownell i sur., 2000.). Ona se temelji na premisi da zlostavljači imaju mentalne poteškoće i duševne bolesti koje su uzrok nasilnom ponašanju, neovisno o karakteristikama i ponašanju žrtve (Wallace, 1999., prema Brownell i sur., 2000.). Također, teorija pretpostavlja da je ovisnost zlostavljača o alkoholu i drogama povezana s činjenjem nasilja (Quinn i Tomita, 1997., prema Brownell i sur., 2000.). Teaster i Brossoie (2016., prema Herrenkohl i sur., 2021.) pretpostavljaju da zlouporaba alkohola i droga može signalizirati očajničke pokušaje

² Elder Abuse by Adult Children, <https://criminal-justice.iresearchnet.com/types-of-crime/elder-abuse/elder-abuse-by-adult-children/#>, pristupljeno 26.7.2023.

odraslog djeteta da se nosi sa stresom i zahtjevima skrbi te da prikrije osjećaje vlastite neadekvatnosti. Zanimljivo je istaknuti istraživanje Kong i Moorman (2015., prema Herrenkohl i sur., 2021.) u kojem su saznali da odrasla djeca, koja su u djetinjstvu bila zlostavljana i zanemarivana od svojih roditelja, a u odrasloj dobi skrbe za svoje roditelje, češće iskazuju simptome depresije.

U istraživanju koje je provela Rusac (2009.a) na uzorku od 1 000 sudionika starijih od 65 godina s područja Zagreba, došlo se do saznanja da su osobe starije životne dobi koje su ekonomski ovisne i koje imaju djecu, značajno više izložene psihičkom i tjelesnom nasilju. To znači da postoje statistički značajne razlike u izloženosti starijih osoba psihičkom i tjelesnom nasilju s obzirom na njihov materijalni status (Rusac, 2009.a). Što se tiče povezanosti obrazovnog statusa i nasilja, starije osobe koje su bez obrazovanja ili imaju niži stupanj obrazovanja značajno su češće žrtve nasilja u obitelji (Oh i sur., 2006., prema Rusac, 2009.a). Ako uzmemo u obzir spolne razlike, starije žene su značajno češće izložene nasilju sinova i kćeri, nego stariji muškarci (Rusac, 2009.b; Ajduković i sur., 2008.; Khan i Dahiya, 2021.). Iako je ženski spol generalno prepoznat kao rizični čimbenik za nasilje nad starijima, muškarci jednako tako mogu biti žrtve nasilja u obitelji (Ajduković i sur., 2009.). Malo je podataka o muškarcima koji su izloženi nasilju, a jedan od razloga je to što se stariji muškarci srame ako ih neki član obitelji zlostavlja te rjeđe prijavljuju obiteljsko nasilje (Ajduković i sur., 2009.).

Kada se promatra samo financijsko nasilje, ono je prilično zastupljeno u našem društvu jer se na različite načine pokušavaju provesti prevare starijih ljudi. Kada se financijsko nasilje stavi u kontekst obitelji, odrasla djeca su u 60,4 % slučajeva počinitelji ove vrste nasilja, odnosno najčešće odrasla djeca čine financijsko nasilje prema svojim roditeljima (Vuić i Rusac, 2017.). Odraslo dijete koje zlostavlja roditelja često je financijski ovisno o njemu (Greenberg i sur., 1990.). Istraživanje koje je provedeno u Australiji putem telefonskih poziva, pokazalo je da su u 41 % prijavljenih slučajeva financijskog nasilja počinitelji sinovi žrtava, dok s druge strane u 25 % slučajeva počinitelji su kćeri žrtava (Procopis, 2007., prema Vuić i Rusac, 2017.). Od odrasle djece koja zlostavljaju roditelja, njih 77 % je donekle ili u potpunosti financijski

ovisno, a 65 % je donekle ili u potpunosti ovisno o roditelju koji mu osigurava stanovanje³. Stope nezaposlenosti su veće kod odrasle djece koja čine nasilje prema roditeljima te češće imaju problema s alkoholom i drogama (Greenberg i sur., 1990.). Kada se u obzir uzmu okolnosti koje su dovele do financijskog nasilja, Vuić i Rusac (2017.) navode da je najčešće odraslo dijete koje čini nasilje prema vlastitom roditelju ono dijete koje i u odrasloj dobi živi s roditeljem i nikada se nije odselilo ili se odselilo, ali se nakon neuspjelog samostalnog življenja vratilo u primarnu obitelj. Budući da odraslo dijete i roditelj žive u zajedničkom kućanstvu, roditelj stari i s vremenom postaje sve ovisniji o djetetu što stvara rizik za nasilje zato što dijete može tu situaciju iskoristiti tako što manipulira i zloupotrebljava položaj nemoćnih roditelja pri čemu financijski profitira (Žarković Palijan i sur., 2009., prema Vuić i Rusac, 2017.).

3.3. Tipologija odrasle djece kao počinitelja nasilja

U literaturi (Ramsey-Klawnsnik, 2000., prema Jackson, 2014.). se opisuje pet tipova odrasle djece koja čine nasilje prema vlastitim starijim roditeljima, a to su:

1. preopterećeni njegovatelji (primarno kvalificirani za pružanje skrbi, ali u jednom trenutku postaju preopterećeni te postaju nasilni prema starijoj osobi),
2. oštećeni zlostavljači (voljni pružiti skrb starijoj osobi, ali zbog neke vrste oštećenja, npr. kognitivno oštećenje ili duševna bolest, nisu kvalificirani za pružanje skrbi),
3. narcisoidni zlostavljači (motivirani osobnom dobiti, umjesto da pomognu starijoj osobi),
4. dominantni ili maltretirajući zlostavljači (smatraju da je činjenje nasilja s njihove strane opravdano te su skloni fokusirati se na zlostavljanje članova vlastite obitelji) i
5. sadistički počinitelji (ponižavaju, zastrašuju i nanose štetu drugima kako bi stekli osjećaj moći i važnosti).

³ Elder Abuse by Adult Children, <https://criminal-justice.iresearchnet.com/types-of-crime/elder-abuse/elder-abuse-by-adult-children/#>, pristupljeno 26.7.2023.

4. Nasilje unuka nad starijim osobama u obitelji

U današnje vrijeme kada postoji nedostatak vrtića i usluga za djecu, djed i baka su nerijetko prvi izbor za pružanje brige unucima kada su roditelji odsutni zbog primjerice posla, putovanja, izvanrednih obaveza. Unuci su vrlo često jako emocionalno vezani za svoje djedove i bake, pogotovo ako su uspostavljeni zdravi i funkcionalni međusobni odnosi. Djedovi i bake imaju više vremena i strpljenja za posvetiti svojoj unučadi, nego kad su oni ranije bili u ulozi roditelja. Novija istraživanja pokazuju da djedovi i bake vole brinuti o svojim unucima te bi željeli provoditi više vremena s njima, ali se pri tome suočavaju s različitim preprekama kao što su raspad obiteljskih odnosa, radne obaveze, zdravlje, udaljenost⁴. S druge strane, postoje obitelji u kojima je skrb o djeci povjerena djedovima i bakama, pa djedovi i bake postaju primarni skrbnici svojih unuka (Brownell i sur., 2003.; Day i Bazemore, 2011.; Holt i Birchall, 2020.). Holt i Birchall (2020.) navode neke od razloga zašto su djedovi i bake primarni skrbnici, a oni obuhvaćaju:

- obiteljsko nasilje,
- probleme mentalnog zdravlja,
- boravak roditelja u zatvoru,
- smrt roditelja ili napuštanje djeteta,
- rastavu braka roditelja,
- zlouporabu droga, zlostavljanje i zanemarivanje djeteta od strane roditelja.

U SAD-u 7,8 milijuna djece mlađe od 18 godina živi u kućanstvu s bakama i djedovima te ih oni uzdržavaju (American Community Survey - U.S. Census Bureau, 2019., prema Gray).

Kao što je ranije spomenuto, u nekim obiteljima nasilje je svakodnevna pojava. Iako je obiteljsko nasilje dosta istraživana tema, fenomen nasilja unuka prema starijim osobama u obitelji, odnosno prema vlastitim djedovima i bakama još uvijek je prilično

⁴ What's driving grandparents to childcare duties?, <https://www.compass.info/news/article/what-s-driving-grandparents-to-childcare-duties/>, pristupljeno 27.7.2023.

neistražen⁵. Zapravo se malo zna o rizicima koji pogoduju nasilju nad djedovima i bakama (Brownell i Berman, 2000., prema Brownell i sur., 2003.). Nedostatak relevantne literature i znanja o ovom fenomenu onemogućava razvoj koherentnog razumijevanja načina na koji se nasilje razvija i odvija⁶.

4.1. Pojavnost nasilja unuka nad djedovima i bakama

Kućanstva djedova i baka skrbnika, suočavaju se s brojnim izazovima, prvenstveno siromaštvom i ograničenim sredstvima (Livingston i Parker, 2010., prema Day i Bazemore, 2011.). Dijete koje živi u kućanstvu bez ijednog biološkog roditelja je u većem riziku za razvoj problema u ponašanju i drugih ozbiljnih problema, uključujući poteškoće u razvoju, kronične mentalne bolesti, različite poteškoće učenja (Ghuman i sur., 1999., prema Day i Bazemore, 2011.). Dinamika između djedova i baka koji skrbe o svojim unucima te unuka s emocionalnim i ponašajnim poteškoćama je potencijalno opasna jer se često izlaže djedove i bake povećanom riziku od viktimizacije (Day i Bazemore, 2011.). U istraživanju provedenom 1998. godine (Administration on Aging, 2003., prema Day i Bazemore, 2011.) saznalo se da su unuci počinitelji nasilja u 9 % svih slučajeva nasilja nad starijim osobama.

Holt i Birchall (2020., prema⁷) provele su u razdoblju od 2018. do 2020. godine prvo kvalitativno istraživanje u Velikoj Britaniji koje je proučavalo problem nasilja nad djedovima i bakama koji skrbe za svoju unučad. U istraživanju je sudjelovalo 27 djedova i baka koji su doživjeli nasilje ili nasilno ponašanje od svojih unuka⁸. Istraživanje je provedeno na način da su se uživo ili u online obliku proveli dubinski intervjui sa sudionicima ispitujući ih o njihovom iskustvu nasilja, kako se nose s njim i gdje su tražili pomoć⁹. Svaki sudionik istraživanja je doživio kombinaciju fizičkog nasilja, verbalnog, emocionalnog i financijskog zlostavljanja od strane vlastite

⁵ Research looks at grandchildren who are violent toward their grandparent carers, <https://www.roehampton.ac.uk/humanities-and-social-sciences/news/violence-toward-grandparents-research/>, pristupljeno 24.7.2023.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

unučadi, često i na dnevnoj razini (Holt i Birchall, 2020.). Sve to imalo je dalekosežne posljedice na djedove i bake, odnosno negativno je utjecalo na njihovo fizičko i emocionalno zdravlje, na obiteljske odnose, radni status i dohodak te na njihove socijalne odnose (Holt i Birchall, 2020.). Djedovi i bake koji su sudjelovali u istraživanju Brownella i suradnika (2003.), naveli su da bi se osjećali motiviranije za skrb te da bi ih njihovi unuci više poštovali da su u široj društvenoj zajednici prepoznati i javno priznati napori koje ulažu u skrb o svojim unucima.

Jedan od mogućih teorijskih objašnjenja zašto unuci zlostavljaju svoje djedove i bake je, najprije, činjenica da su djeca doživjela traumu, npr. roditelj je ovisnik o drogama ili alkoholu (Day i Bazemore, 2011.). Teorijsko objašnjenje obuhvaća tri koncepta (Day i Bazemore, 2011.):

1. neurofiziologiju traume,
2. proces vezivanja djece,
3. proces obiteljskih sustava.

Neurofiziologija traume podrazumijeva da traumatizirano dijete koje živi s roditeljima ovisnicima razvija neuronske obrasce „bori se ili bježi“ koji se toliko često ponavljaju da stanje tjeskobe ili „stalne borbe“ postaju osobina djeteta pri čemu dijete konstantno očekuje neku prijetnju i štetu te se povećava vjerojatnost djetetovog kasnijeg agresivnog ponašanja (Kagan, 2004., prema Day i Bazemore, 2011.). Nadalje, kada dijete ne odrasta uz roditelje, proces vezivanja, odnosno privrženosti može se poremetiti, pa čak i trajno oštetiti (Bowlby, 1988., prema Day i Bazemore, 2011.). Dakle, dolazi do korelacije poremećaja privrženosti, poremećaja ponašanja, disruptivnog ponašanja i problema u regulaciji osjećaja te samokontrole (Kagan, 2004., prema Day i Bazemore, 2011.). I na kraju, obiteljska dinamika može biti poremećena kada traumatizirano dijete pogrešno shvaća međusobne interakcije, kada ima poteškoće u reguliranju ljutnje i agresije te izbjegava bliskost zbog čega se skrbnici mogu osjećati krivima, zbunjenima i preopterećenima (Catherall, 2004., prema Day i Bazemore, 2011.). Kao rezultat svega navedenog, interakcije između djeteta te djeda i bake postaju napetije te mogu dovesti do nasilja (Day i Bazemore, 2011.).

4.2. Otuđenje unuka od djedova i baka

Otuđenje unuka od djedova i baka (engl. *grandparent alienation*) je posebna vrsta nasilja prema osobama starije životne dobi¹⁰. Može se definirati kao situacija u kojoj djedovi i bake, iz brojnih razloga, ne smiju imati „normalne“ odnose sa svojom unučadi (Field, 2021.). Javlja se kad su djedovima i bakama bezrazložno uskraćene i zapriječene mogućnosti za provođenje kontakata s vlastitom unučadi¹¹. Otudenost može varirati od nekih „bezazlenih“ situacija kao što su nepozivanje na proslavu rođendana, pa sve do toga da djedovi i bake nemaju nikakav doticaj s unucima duže razdoblje¹². Brojne su situacije koje mogu dovesti do otuđenja od djedova i baka te im prouzročiti štetu i nevolju (Field, 2021.). Neki od primjera putem kojih se otudenost od djedova i baka može prepoznati su:

- uskraćivanje ili prijetnja uskraćivanjem kontakta s unucima osim ako djed i baka u zamjenu ne pristanu pružiti financijsku ili drugu potporu,
- ograničavanje kontakata s unucima samo u vrijeme koje odgovara roditeljima,
- dopuštanje samo „prolaznog“ kontakta s unucima kada su djeca s roditeljem koji nema skrbništvo nakon razdvajanja obitelji,
- neuključivanje kontakata s bakama i djedovima u dogovore o sporazumu o roditeljskoj skrbi (npr. prilikom rastave braka),
- emocionalno ucjenjivanje,
- govorenje djeci ili pred djecom negativne stvari o djedovima i bakama,
- prijetnje djedovima i bakama da napišu plan nasljeđivanja koji odgovara roditeljima, inače više nikad neće vidjeti svoje unuke,
- „nasljedno nestrpljenje“ uslijed kojeg roditelji onemogućavaju kontakte unuka s djedovima i bakama kako bi se što prije domogli nasljedstva¹³.

Razlozi zašto se otuđenje od djedova i baka javlja su raznovrsni. Uzroci otuđenja mogu biti slabo mentalno zdravlje roditelja, zloupotreba alkohola i droga, kriminalitet,

¹⁰ Grandparent Alienation Tip Sheet, <https://www.compass.info/featured-topics/grandparent-alienation/grandparent-alienation-tip-sheet/#section-what-is-grandparent-alienation>, pristupljeno 27.7.2023.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

nerazriješena trauma ili sukobi između članova obitelji, roditelj je bio zlostavljan kao dijete, razlike u individualnim shvaćanjima pojma obitelj¹⁴. Posljedice otuđenja su dalekosežne. Ono utječe na cjelokupni život starije osobe, odnosno djeda i bake. Mogu se javiti tjeskobnost, depresija, ljutnja, frustriranost, slabljenje i raspad obiteljskih odnosa, izolacija te samoizolacija starijih osoba iz socijalne mreže¹⁵. Isto tako, starije osobe mogu ulaziti u dugove uzimajući zajmove, davati veće svote novaca roditeljima svojih unuka, kako bi održali kontakte s njima¹⁶. Budući da je ovaj fenomen relativno nov, odnosno tek je nedavno zaokupio pozornost stručnjaka i javnosti, podataka o njegovoj raširenosti nema te ga je teško mjeriti s obzirom na osjetljivost teme.

5. Znakovi nasilja nad starijim osobama

Postoje specifični znakovi koju upućuju na to da je starija osoba zlostavljana. Na temelju literature, razumno je očekivati da će starije osobe koje su žrtve nasilja imati više zdravstvenih problema (Ajduković i sur., 2009.). U svom istraživanju, Ajduković i sur. (2009.), došle su do rezultata da su starije osobe koje su bile zlostavljane od članova obitelji, imale slabije mentalno zdravlje i socijalno funkcioniranje te više emocionalnih ograničenja u odnosu na one starije osobe koje nisu doživjele nasilje. Također, saznale su da starije osobe žrtve obiteljskog nasilja imaju više problema fizičkog zdravlja (problemi s tjelesnom boli) (Ajduković i sur., 2009). Osobe starije životne dobi koje su žrtve nasilja, dvostruko češće posjećuju bolnice i liječničke ordinacije, ovisnije su o zdravstvenim programima te često imaju veće troškove zdravstvene skrbi u odnosu na vršnjake koji nisu zlostavljani (Wright, 2006., prema Charland, 2006.). Ajduković i Ajduković (2010.) navode da zlostavljane osobe traže liječničku pomoć zbog somatskih problema i kroničnih bolova koji su posljedica dugotrajne izloženosti nasilju u obitelji, često bez jasnih medicinskih objašnjenja uzroka bolova. Nadalje, Neno i Neno (2005.) navode niz indikatora koji ukazuju na to da je starija osoba zlostavljana. U tablici 5.1. prikazani su neki od znakova prema kojima je moguće prepoznati nasilje.

¹⁴ Grandparent Alienation Tip Sheet, <https://www.compass.info/featured-topics/grandparent-alienation/grandparent-alienation-tip-sheet/#section-what-is-grandparent-alienation>, pristupljeno 27.7.2023.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

Tablica 5.1.
Znakovi nasilja nad starijim osobama

<p>Fizički znakovi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • višestruke modrice, uključujući modrice na dobro zaštićenim područjima, npr. unutarnja strana bedra • modrice u različitim fazama zacjeljivanja • tragovi prstiju • opekline, pogotovo na neobičnim mjestima • ozljeda slična obliku nekog predmeta • neobjašnjivi prijelomi • dekubitus ili neliječene rane • osoba pokušava sakriti dio tijela • gubitak težine • neodgovarajuća upotreba lijekova, npr. predoziranje
<p>Psihički znakovi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • osoba djeluje depresivno, uplašeno, povučeno, apatično, tjeskobno ili agresivno • jako se trudi udovoljiti drugima • boji se njegovatelja ili rođaka • boji se ili ne želi biti liječena od strane određene osobe • pokazuje strah, strepnju ili uznemirenost prije ili nakon posjeta određene osobe • iznenadna promjena raspoloženja ili ponašanja
<p>Znakovi financijskog/materijalnog nasilja</p>	<ul style="list-style-type: none"> • neobjašnjiva podizanja novca s računa osobe • neobjašnjiv nedostatak novca, unatoč odgovarajućim prihodima te nesposobnost da osoba objasni što se događa s njezinim prihodima • iznenadni prijenos imovine na rođaka ili drugu osobu • nestanak bankovnih izvoda i dragocjenosti, uključujući nakit, odjeću, osobne stvari, novac • neplaćeni računi
<p>Znakovi seksualnog nasilja</p>	<ul style="list-style-type: none"> • bol, svrbež ili ozljede u analnom, genitalnom ili abdominalnom području • poteškoće u hodaњу ili sjedenju zbog nelagode u genitalnom području • modrice i krvarenje vanjskih genitalija • poderano, zaprljano ili krvavo donje rublje • neobjašnjivi problemi s urinarnim kateterima • nekarakteristična promjena u stavu prema seksu

Znakovi zanemarivanja	<ul style="list-style-type: none"> • gubitak težine • neuredan izgled, prljava odjeća i loša higijena • neadekvatna prehrana i hidratacija • dekubitus ili nekarakteristični problemi s kontinencijom • neprikladno medicinsko liječenje ili uskraćivanje lijekova i liječenja • osoba koja je ostavljena u mokrom ili zaprljanom krevetu
------------------------------	---

Izvor: Neno i Neno, 2005.

Ajduković i Ajduković (2010.) navode da je činjenica da mnoge osobe umanjuju i skrivaju da su izloženi obiteljskom nasilju kako bi se spriječile ugrožavanje vlastite sigurnosti. Skrivaju nasilje zbog straha i srama od povjeravanja nekome da žive u obitelji u kojima ih zlostavljaju te zato što je moguće da u njihovoj obitelji postoji specifična dinamika nasilnih odnosa koji zlostavljanu osobu čine bespomoćnom i pokornom nasilniku (Ajduković i Ajduković, 2010.).

6. Prevencija nasilja nad starijim osobama u obitelji

Postoje brojni razorni učinci zlostavljanja u starijoj dobi (depresija, smanjeno samopouzdanje, osjećaj gubitka kontrole nad vlastitim životom, pogoršanje zdravstvenog stanja, ubrzana smrt) (Poredoš Lavor, 2020.). Nužno je, stoga, stvaranje i provođenje tretmanskog te preventivnog rada kako bi se zaštitilo, a posljedično i osnažilo starije osobe koje su (potencijalne) žrtve obiteljskog nasilja (Poredoš Lavor, 2020.). Hrvatska je donijela mnoge propise kojima regulira područje nasilja nad osobama starije životne dobi. U Ustavu Republike Hrvatske, kao temeljnom aktu države, jasno stoji da su djeca dužna brinuti se za stare i nemoćne roditelje (Poredoš Lavor, 2010.). Obiteljski zakon nalaže da su punoljetna djeca dužna uzdržavati roditelje koji nisu sposobni za rad te nemaju dovoljno sredstava za život ili ih ne mogu ostvariti iz vlastite imovine (Poredoš Lavor, 2010.). Kazneni zakon ističe da će se član obitelji koji neprihvatljivim i drskim ponašanjem, uključujući nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, dovede drugog člana obitelji u ponižavajući položaj, sankcionirati (kazna zatvora od 6 mjeseci do 5 godina) (Poredoš Lavor, 2010.). Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (NN, 114/2022., čl.5, st.3, čl.8, st.3, čl.6, čl.10) posebno navodi osobe

starije životne dobi kao ranjivu skupinu koju se štiti od nasilja u obitelji, zatim propisuje prava koja imaju žrtve nasilja, određuje oblike nasilja u obitelji. Važne odredbe iz ovog Zakona odnose se na prekršajnopravne sankcije čija je svrha zaštita članova obitelji koji su izloženi nasilju i sprječavanje ponovnog počinjenja nasilja u obitelji tako što se primjereno sankcionira počinitelja (Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, NN 114/2022., čl.11).

No, što zapravo učiniti kako bi se spriječilo nasilje nad starijim osobama u obitelji? McDonald i Collins (2000.) navode da su obrazovanje i svijest javnosti ključni čimbenici u svakom sveobuhvatnom pristupu koji proučava zlostavljanje i zanemarivanje starijih osoba. Pri tome, navode da obrazovanje ne podrazumijeva samo učenje novih informacija, već ono uključuje promjenu stavova, ponašanja i vrijednosti članova zajednice te je obrazovanje kao takvo temeljna preventivna strategija (McDonald i Collins, 2000.). Znanje je moć i ono može pomoći starijim osobama, koje se suočavaju s problemom nasilja u obitelji ili su potencijalne žrtve nasilja, da pomognu same sebi (McDonald i Collins, 2000.). Istraživanje koje je provedeno u pet sjevernih županija Hrvatske, pokazuje da postoji golem nesrazmjer između informiranja starijih osoba o nasilju te o načinima na koje mogu potražiti pomoć, pa sve do stvarnog prijavljivanja nasilja (Baturina, 2021.). Zato je važno educirati starije osobe, ali i sve ostale o nasilju i zanemarivanju te im, također, pružiti informacije o tome gdje mogu potražiti pomoć (McDonald i Collins, 2000.). Isto tako, važno ih je informirati kako predvidjeti rizike i kako se pripremiti za starenje na način da se vjerojatnost da budu zlostavljani smanji na najmanju moguću razinu (McDonald i Collins, 2000.).

U situacijama nasilja u obitelji, svim članovima obitelji potrebno je pružiti pomoć i podršku zato što nasilje nije izolirani problem pojedinca, već ono utječe na cijelu obitelj što zahtjeva angažman stručnjaka i javnosti (Poredoš Lavor, 2020.). Dakle, težište je potrebno staviti na svrsishodnije djelovanje svih relevantnih društvenih subjekata (zdravstva, socijalne skrbi, policije, pravosuđa, medija, vjerskih i humanitarnih organizacija, socijalne mreže) kako bi ih se sustavno educiralo, razvijalo programe i društvenu svijest o važnoj problematici o kojoj se premalo govori, o nasilju

nad osobama starije životne dobi u obitelji (Poredoš Lavor, 2010.). U SAD-u je razvijen jedinstven program *Toward the Prevention of Abuse* koji podučava starije osobe prepoznati rizike nasilja i priprema ih na starenje na način koji smanjuje vjerojatnost da postanu žrtve nasilja (Douglass, 1991., prema McDonald i Collins, 2000.). U Kandi je osmišljen *Project Care*, intervencijski program koji uključuje individualnu i grupnu podršku volontera (engl. *Volunteer Buddies*) radi osnaživanja, informiranja i smanjenja socijalne izolacije starijih osoba koje su žrtve zlostavljanja (McDonald i Collins, 2000.). Osim toga, u Kanadi i SAD-u osmišljeni su različiti edukativni programi za starije osobe sa svrhom zaštite od nasilje i smanjenja izolacije, osnovane su grupe podrške za osobe starije životne dobi koje su žrtve nasilja, organizirana su „vršnjačka savjetovališta“ (engl. *peer counselling*) (McDonald i Collins, 2000.). Sve navedeno su dobri primjeri iz prakse drugih zemalja kako riješiti problem nasilja, kako ga prevenirati, odnosno načini kako ga pokušati smanjiti i ublažiti njegove negativne posljedice koje ostavlja na život starijih osoba.

7. Zaključak

Svaka osoba ima pravo na kvalitetno i dostojanstveno starenje. To nije slučaj kada postoji nasilje u obitelji. Nasilje djece i unuka nad starijim osobama u obitelji je područje koje još uvijek nije dovoljno istraženo te predstavlja važan javnozdravstveni problem s obzirom na sve veći broj starijih osoba u Hrvatskoj (Rusac, 2011.). Sukladno tome, razumno je očekivati da će i broj starijih osoba koje su žrtve nasilja u obitelji rasti (Rusac, 2011.).

Često je mišljenje da je nasilje obiteljski problem i da bi kao takav trebao biti riješen između članova obitelji, bez uključivanja posrednika i trećih osoba (Charland 2006.; Ajduković i Ajduković, 2010.). Razumljivo je da članovi obitelji u kojoj je prisutno nasilje o tome nerado govore (Ajduković i Ajduković, 2010.). Međutim, nasilje nad starijim osobama je vrlo složena, skrivena i raširena pojava (Ajduković i sur., 2008.), pa ga je teško ispitivati i odrediti čestinu (Rusac, 2009.a). Istraživanja i spoznaje o nasilju odrasle djece i unuka nad roditeljima, odnosno djedovima i bakama su malobrojna, pa je potrebno osvijestiti i potaknuti stručnjake te širu javnost da više

pozornosti posvete ovom problemu osobito zato što su posljedice nasilja nad starijima dalekosežne (Rusac, 2009.a).

Zakonska je obveza svih, kako stručnjaka, tako i šire društvene zajednice, prijaviti bilo kakav oblik nasilja. Što znači da je vrlo je važno reagirati ako se posumnja ili sazna da je neka starija osoba u obitelji zlostavljana, budući da su osobe starije životne dobi ranjiva skupina. Starije osobe često posjećuju liječnike i u kontaktu su s drugim stručnjacima (npr. ako su korisnici novčanih naknada iz sustava socijalne skrbi) zbog čega je izuzetno važna sustavna edukacija i kvalitetna multidisciplinarna suradnja različitih stručnjaka (Poredoš Lavor, 2020.) o nasilju nad starijim osobama koje čine članovi obitelji, osobito kad su u ulozi nasilnika odrasla djeca i unuci.

Popis tablica

Tablica 5.1. *Znakovi nasilja nad starijim osobama* (str. 18 i 19)

Literatura

1. Ajduković, D. i Ajduković, M. (2010). Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti. *Medicina Fluminensis*, 46(3), 292-299.
2. Ajduković, M., Rusac, S. i Ogresta, J. (2008). Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji. *Revija za socijalnu politiku*, 15(1), 3-22.
3. Ajduković, M., Ogresta, J., i Rusac, S. (2009). Family Violence and Health Among Elderly in Croatia. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 18(3), 261–279.
4. Australian Institute of Family Studies (2022). *What's driving grandparents to childcare duties?*. Posjećeno 27.7.2023. na mrežnoj stranici Compassa: <https://www.compass.info/news/article/what-s-driving-grandparents-to-childcare-duties/>.
5. Baturina, D. (2021). Kako zaštititi starije osobe? Mogućnosti poboljšanja društvenog položaja i prevencije nasilja nad starijim osobama. *Bogoslovska smotra*, 91(1), 117-144.
6. Brownell, P., Berman, J., Nelson, A. i Fofana, R. C. (2003). Grandparents Raising Grandchildren: The Risks of Caregiving. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 15(3-4), 5–31.
7. Brownell, P., Berman, J., i Salamone, A. (2000). Mental Health and Criminal Justice Issues Among Perpetrators of Elder Abuse. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 11(4), 81–94.
8. Charland, J. C. (2006). *Elder Abuse, Neglect, and Exploitation*. Orono, Maine: Maine Center on Aging Research and Evaluation. Preuzeto s: https://digitalcommons.library.umaine.edu/moca_research/32/.
9. Compass, an EAAA project (2023). *Grandparent Alienation Tip Sheet*. Posjećeno 27.7.2023. na mrežnoj stranici Compassa: <https://www.compass.info/featured-topics/grandparent-alienation/grandparent-alienation-tip-sheet/#section-what-is-grandparent-alienation>.

10. Criminal Justice. *Elder Abuse by Adult Children*. Posjećeno 26.7.2023. na mrežnoj stranici: <https://criminal-justice.iresearchnet.com/types-of-crime/elder-abuse/elder-abuse-by-adult-children/#>.
11. Day, S. E. i Bazemore, G. (2011). Two generations at risk: Child welfare, institutional boundaries, and family violence in grandparent homes. *Child Welfare*, 90(4), 99-116.
12. Despot Lučanin, J. (2003). Iskustvo starenja. Jastrebarsko: Naklada slap.
13. Dow, B., Gahan, L., Gaffy, E., Joosten, M., Vrantsidis, F. i Jarred, M. (2020). Barriers to Disclosing Elder Abuse and Taking Action in Australia. *Journal of Family Violence*, 35, 853-861.
14. Državni zavod za statistiku, Republika Hrvatska (2022). *Objavljeni konačni rezultati Popisa 2021*. Posjećeno 20.7.2023. na mrežnoj stranici Državnog zavoda za statistiku: <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270>.
15. Field, S. (2021). *Grandparent Alienation — why we need to start recognising it as elder abuse*. Posjećeno 27.7.2023. na mrežnoj stranici Compassa: <https://www.compass.info/news/article/grandparent-alienation-why-we-need-to-start-recognising-it-as-elder-abuse/>.
16. Greenberg, J. R., McKibben, M. i Raymond, J. A. (1990). Dependent adult children and elder abuse. *Journal of Elder Abuse and Neglect Volume*, 2(1-2), 73-86.
17. Gray, J. *Elder Abuse and Grandparent Abuse* (Power Point prezentacija). Posjećeno 25.7.2023. na mrežnoj stranici National Indigenous Elder Justice Initiative: <https://www.nieji.org/assets/3746-15656/073020-elder-grandparent-abuse.pdf>.
18. Herrenkohl, T. I., Roberto, K. A., Fedina, L., Hong, S. i Love, J. (2021). A Prospective Study on Child Abuse and Elder Mistreatment: Assessing Direct Effects and Associations With Depression and Substance Use Problems During Adolescence and Middle Adulthood. *Innovation in Aging*, 5(3), 1-8.
19. Holt, A. i Birchall, J. (2020). *Investigating experiences of violence towards grandparents in a kinship care context*. London: University of Roehampton.

- Preuzeto s: <https://www.roehampton.ac.uk/humanities-and-social-sciences/news/violence-against-grandparents-launch/>.
20. Jackson, S. L. (2014). All Elder Abuse Perpetrators Are Not Alike: The Heterogeneity of Elder Abuse Perpetrators and Implications for Intervention *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(3), 265–285.
 21. Jaureguizar, J., Ibabe, I., i Straus, M. A. (2013). Violent and prosocial behavior by adolescents toward parents and teachers in a community sample. *Psychology in the Schools*, 50(5), 451–470.
 22. Khan, A. i Dahiya M. (2021). Abuse in geriatrics-prevalence and its perpetrators. *The Pharma Innovation Journal*, 10(12), 222-227.
 23. McDonald, L. i Collins, A. (2000). *Abuse and Neglect of Older Adults: A Discussion Paper*. Ottawa: Health Canada. Preuzeto s: <https://publications.gc.ca/site/eng/415737/publication.html>.
 24. Mysyuk, Y., Westendorp, R. G. J., i Lindenberg, J. (2013). Added value of elder abuse definitions: A review. *Ageing Research Reviews*, 12(1), 50–57.
 25. Neno, R., i Neno, M. (2005). Identifying abuse in older people. *Nursing Standard*, 20(3), 43–47.
 26. Poredoš Lavor, D. (2010). Tribina: Naš svijet slobodan od zlostavljanja starijih osoba, Zagreb - Informacijski centar Europske unije u Zagrebu, 15. lipnja 2010. godine. *Policija i sigurnost*, 19(3), 377-379.
 27. Poredoš Lavor, D. (2020). Nasilje u obitelji nad osobama starije životne dobi. U N. Macanović, J. Petrović i G. Jovanić (ur.), *Porodica i savremeno društvo – izazovi i perspektive* (str. 396-408). Banja Luka, Centar modernih znanja.
 28. Roehampton University (2020). *Research looks at grandchildren who are violent toward their grandparent carers*. Posjećeno 24.7.2023. na mrežnoj stranici Sveučilišta Roehampton, London: <https://www.roehampton.ac.uk/humanities-and-social-sciences/news/violence-toward-grandparents-research/>.
 29. Rusac, S. i Čizmin, A. (2011). Nasilje nad starijim osobama u ustanovama. *Medica Jadertina*, 41(1-2), 51-58.

30. Rusac, S. (2006). Nasilje nad starijim osobama. *Ljetopis socijalnog rada*, 13(2), 331-346.
31. Rusac, S. (2009a). Nasilje nad starijim osobama u obitelji na području Grada Zagreba. *Ljetopis socijalnog rada*, 16(3), 573-594.
32. Rusac, S. (2009b). Počinitelji nasilja nad starijim osobama u obitelji. *Socijalna psihijatrija*, 37(3), 129-136.
33. Rusac, S. (2011). Funkcionalna nesposobnost starijih osoba kao činitelj rizika za izloženost nasilju u obitelji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47(2), 87-95.
34. Vuić, I. i Rusac, S. (2017). Financijsko zlostavljanje starijih osoba. *Revija za socijalnu politiku*, 24(3), 321-341.
35. Wagner Jakab, A. (2008). Obitelj - sustav dinamičnih odnosa u interakciji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(2), 119-128.
36. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji. *Narodne Novine*, br. 70/2017, 126/2019, 84/2021, 114/2022.
37. Zloković, J. (2009). *Nasilje djece nad roditeljima – Obiteljska tajna?*. Rijeka: Grafika Zambelli.
38. Žilić, M. i Janković, J. (2016). Nasilje. *Socijalne teme*, 1 (3), 67-87.